

ПРИЛОЖЕНИЕ НА СЪВРЕМЕННИТЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРИ ОЦЕНКА НА СТЕПЕНТА НА УСВОЯВАНЕ НА МЕЖДУЕЗИКОВИЯ ТРАНСФЕР НА ТЕМПОРАЛНИТЕ ФОРМИ (БЪЛГАРСКИ И АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)

Георги Джумайов

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Резюме. Настоящото изследване демонстрира приложението на съвременни методи за анализ на усвоени знания за междуезиков трансфер на граматично и семантично равнище на темпоралните системи от изявително наклонение в съвременния български, английски и испански език. Формулиран е базов експеримент от две части, проведен за пръв път в българското езикознание, за съпоставителна проверка на степента на усвояване на темпоралните категории в английски език (Част първа) и испански език (Част втора) от ученици, носители на български език. Експериментът се състои от противопоставени примери в съобщителни положителни изречения, чрез които се илюстрира употребата им. Анализът на резултатите от усвоените знания за трансфер от роден на чужд език е основа за прецизиране работата на преподавателя в областта на граматиката.

Ключови думи: чуждоезиково обучение; усвояване на език; роден език; време, темпорални категории; български език; английски език

1. Кратко описание на научното проучване

Изследването е проведено в края на учебната 2018 – 2019 година. Участници в проучването са 130 ученици от първия випуск деветокласници, обучавани чрез новата програма на Министерството на образованието и науката в България. Съгласно критериите, заложи в програмата, учениците следва да овладеят изучавания от тях чужд език до ниво В1 според Общата европейска езикова рамка в края на първия гимназиален етап на своето обучение (в края на X клас). До въвеждането на новата програма учениците в езиковите гимназии покриваха ниво В1 още в края на осми клас, а след промените ниво В1 се изучава в девети и десети клас с цел още по-задълбочено и ефективно усвояване на езика¹⁾. По отношение на темпоралните системи учениците,

изучаващи английски и испански, следва да са усвоили при приключване на етапа на обучение всички темпорални форми.

Една от причините да бъде включена в проучването точно тази група ученици, е, че авторът на статията търси и разработва методи, съгласно новата програма, с цел по-добра ефективност при чуждоезиковото обучение. Участниците в изследването са представители на две езикови гимназии в Пловдив. Едната група е съставена от 78 ученици, чийто роден език е български и изучават английски език като чужд в Езикова гимназия „Пловдив“⁽²⁾. Другата група се състои от 52 ученици с роден език български, които изучават испански като чужд език в Езикова гимназия „Иван Вазов“⁽³⁾.

2. Методи за събиране на данни

Изследването е диференцирано в съответствие с чуждия език, който изучават анкетираните. То представлява практическа задача, която се състои от дванадесет изречения на български език. Към всяко едно от тях са предложени по четири варианта за превод на изречението на английски език за едната група или на испански език за другата група. Целта е анкетираните да посочат верния според тях превод на съответното изречение от български език. Четирите възможни варианта за отговор се различават единствено по темпоралните категории, техните форми и употреби. От избрания от страна на анкетираните отговор се правят изводи за овладяването на темпоралните системи в изявително наклонение в чуждия език и правилното прилагане на изучения учебен материал.

Практическата задача (вж. фигура 1) в проучването е посветена на темпоралните форми в изявително наклонение. Данните са събрани с помощта на смартфони посредством Гугъл форми⁽⁴⁾. Целта е да се проверят знанията за темпоралните категории, техните форми и употреба (или самостоятелно, или в съвместна употреба с други глаголни времена). Изреченията са обособени в три раздела и за двете групи в проучването (английската и испанската).

Изследване (роден език – български, чужд език – английски)

Коя от предложените възможности представлява най-точният превод на съответното българско изречение?

1. Рамирес връща на Гонсалес, който отбелязва.

- a) Ramirez passes back to Gonzalez who scores.
- b) Ramirez is passing back to Gonzalez who is scoring.
- c) Ramirez passed back to Gonzales who scores.
- d) Ramirez passed back to Gonzales who scored.

2. Вуйчото на Мария пътува за Ню Йорк довечера заради скандала със съпругата си.

- a) Maria's uncle has travelled to New York tonight because of the argument with his wife.
- b) Maria's uncle will have been travelling to New York tonight because of the argument with his wife.
- c) Maria's uncle is travelling to New York tonight because of the argument with his wife.
- d) Maria's uncle travelled to New York tonight because of the argument with his wife.

3. Самолетът от Лондон каца в София в 11:00.

- a) The plane from London is landing in Sofia at 11:00.
- b) The plane from London has landed in Sofia at 11:00.
- c) The plane from London lands in Sofia at 11:00.
- d) The plane from London landed in Sofia at 11:00.

4. Зара е купила два айфона досега.

- a) Zara bought two i-Phones so far.
- b) Zara has bought two i-Phones so far.
- c) Zara had bought two i-Phones so far.
- d) Zara will have bought two i-Phones so far.

5. Пристигнаха в Мадрид сутринта, взеха автобуса до хотела, оставиха багажа и отидоха на главния площад.

- a) They have arrived in Madrid in the morning, have taken the bus to the hotel, have left the luggage and have gone to the main square.
- b) They had arrived in Madrid in the morning, had taken the bus to the hotel, had left the luggage and had gone to the main square.
- c) They arrive in Madrid in the morning, take the bus to the hotel, leave the luggage and go to the main square.
- d) They arrived in Madrid in the morning, took the bus to the hotel, left the luggage and went to the main square.

6. Слънцето светеше, а птиците пееха, когато изведнъж Том чу вик.

- a) The sun was shining and the birds were singing when suddenly Tom heard a scream.
- b) The sun has been shining and the birds have been singing when suddenly Tom heard a scream.
- c) The sun is shining and the birds are singing when suddenly Tom heard a scream.
- d) The sun shines and the birds sing when suddenly Tom hears a scream.

7. Когато брат ми се прибра вкъщи, вече бяхме изяли цялата паеля.

- a) When my brother comes back home, we have already eaten the whole paella.
- b) When my brother came back home, we had already eaten the whole paella.
- c) When my brother has come back home, we had already eaten the whole paella.
- d) When my brother came back home, we have already eaten the whole paella.

8. Исках да Ви помоля за една услуга.

- a) I want to ask you a favour.
- b) I am wanting to ask you a favour.
- c) I have wanted to ask you a favour.
- d) I wanted to ask you a favour.

9. В бъдеще жителите на Земята ще живеят на други планети.

- a) In the future the inhabitants of Earth will have been living on other planets.
- b) In the future the inhabitants of Earth will live on other planets.
- c) In the future the inhabitants of Earth will have lived on other planets.
- d) In the future the inhabitants of Earth would have lived on other planets.

10. По това време утре сутрин ще летя за Австралия, за да уча английски.

- a) At this time tomorrow morning I will be flying to Australia to study English.
- b) At this time tomorrow morning I would be flying to Australia to study English.
- c) At this time tomorrow morning I will have flown to Australia to study English.
- d) At this time tomorrow morning I would have flown to Australia to study English.

11. Нашите приятели знаеха, че по това време щяхме да записваме новата песен в студиото, и затова не се обадиха.

- a) Our friends knew that at that time we will be recording the new song in the studio and so they didn't call.
- b) Our friends knew that at that time we would be recording the new song in the studio and so they didn't call.
- c) Our friends know that at that time we would be recording the new song in the studio and so they didn't call.
- d) Our friends knew that at that time we would be recording the new song in the studio and so they don't call.

12. Лара ще е приготвила скаридите до 6 следобед.

- a) Lara will prepare the shrimps by 6 in the afternoon.
- b) Lara has prepared the shrimps by 6 in the afternoon.
- c) Lara will be preparing the shrimps by 6 in the afternoon.
- d) Lara will have prepared the shrimps by 6 in the afternoon.

Фигура 1. Практическа задача за превод на български изречения на английски език

3. Подбор на данните за проучването

3.1. Превод на сегашно и минало неопределено време на английски език

Изреченията (1) *Рамирес връща на Гонсалес, който отбелязва*; (2) *Вуйчото на Мария пътува за Ню Йорк довечера заради скандала със съпругата си*; (3) *Самолетът от Лондон каца в София в 11:00*; (4) *Зара е купила два айфона досега* се фокусират върху сегашните времена в английски език.

С първото изречение се цели да се провери една от употребите на сегашно просто в английски език – предаване на коментари на събития от различен характер. Изразява се едновременност на дадената ситуация с глаголното действие.

С второто изречение се апробира употребата на сегашно продължително време в английски език за изразяване на „бъдещи действия, които са планирани или уредени предварително“ (Boyanova & Пиева, 2000: 105) и има голяма сигурност за тяхното осъществяване.

С третото изречение се проверява употребата на сегашно просто време в английски език за предаване на програми и разписания на влакове, самолети и други.

С четвъртото изречение се цели да се провери доколко анкетираните са усвоили употребата на сегашно перфектно време в английски език за изразяване на приключило действие или събитие, свързано по някакъв начин с настоящето, „без да се посочва кога точно се е извършило самото действие“ (Dooley & Evans, 2013: 7), „защото е по-важен неговият резултат“ (Boyanova & Пиева, 2000: 110 – 112).

3.2. Превод на минало свършено, минало несвършено и минало предварително време на английски език

Изреченията (5) *Пристигнаха в Мадрид сутринта, взеха автобуса до хотела, оставиха багажа и отидоха на главния площад*; (6) *Слънцето светеше, а птиците пееха, когато изведнъж Том чу вик*; (7) *Когато брат ми се прибра вкъщи, вече бяхме изяли цялата паеля*; (8) *Исках да Ви помоля за една услуга* са използвани, за да се провери усвояването на формите и употребата на миналите времена в английски език.

С петото изречение се проверява една от употребите на минало просто време в английски език, свързана с „поредица от действия в миналото, които се случват едно след друго“ (Foley & Hall, 2000: 110 – 112).

С шестото изречение се цели да се провери съвместната употреба на минало продължително и минало просто време в английски език. Минало продължително време в английски език се отнася до по-дългото „фоново“ действие или събитие, а минало просто време се използва за предаване на по-краткото действие или събитие, което се е случило по средата на по-дългото или го е прекъснало (Swan, 2008: 417).

Със седмото изречение се проверява съвместната употреба на минало перфектно време и минало просто време в английски език. Целта е да се опише еднократно действие, приключило преди определен минал момент, и да се акцентира върху резултата от действието в миналия момент.

С осмото изречение се цели проверката на познанията на анкетираните за изразяване на учтивост посредством минало просто време в английски език.

3.3. Превод на бъдеще време, бъдеще предварително време и бъдеще време в миналото на английски език

Изреченията (9) *В бъдеще жителите на Земята ще живеят на други планети;* (10) *По това време утре сутрин ще лети за Австралия, за да уча английски;* (11) *Нашите приятели знаеха, че по това време щяхме да записваме новата песен в студиото, и затова не се обадиха;* (12) *Лара ще е приготвила скаридите до 6 следобед* са подбрани, за да се провери владенето на формите и употребите на бъдещите времена в английски език и тяхното съгласуване с останалите времена.

Чрез деветото изречение се проверява дали анкетираните могат да разпознаят кое бъдеще време трябва да използват, за да се изрази очакване какво ще се случи в бъдеще. В конкретния случай това е бъдеще просто време в английски език.

С десетото изречение се проверява дали анкетираните са запознати с това, че бъдеще продължително време в английски език изразява „действие, което ще се извършва в определен бъдещ интервал от време (Kabakchiev, 1998: 154 – 155).

Посредством единадесетото изречение се проверяват знанията за съгласуване на бъдеще продължително време в миналото с други времена в изявително наклонение (и в частност минало просто време) в английски език.

С дванадесетото изречение се проверява дали анкетираните знаят, че бъдеще перфектно време в английски език се използва, за да се изрази, че „действието ще е приключило до определен бъдещ момент“ (Swan & Walter, 2000: 139), като се набляга на резултата от това действие.

4. Анализ на данните

Анализът на резултатите се базира на количествени данни, които са обработени чрез статистически анализ. Резултатите включват броя и процента на правилните и неправилните отговори за всяко едно от 12-те изречения. За пропорционална съпоставка на правилни и неправилни отговори е използван тестът на Фишер. Резултатите са интерпретирани като статистически значими при допустимо ниво на грешка $\alpha = 0.05$ ($p < 0.05$) и от висока статистическа значимост при $\alpha = 0.01$ ($p < 0.01$). Статистическа значимост означава, че наблюдаваните тенденции са системни, а не случайни. Статистическата значимост е отчетена при ниво на грешка от I тип алфа $\alpha = 0.05$.

Данните са обработени със статистическите програми IBM SPSS⁵⁾, версия 26 (2018), и Minitab⁶⁾, версия 18.1 (2017), като SPSS е основната програма за анализ, а Minitab е използвана за анализ на сумарни данни.

5. Резултати от практическата задача

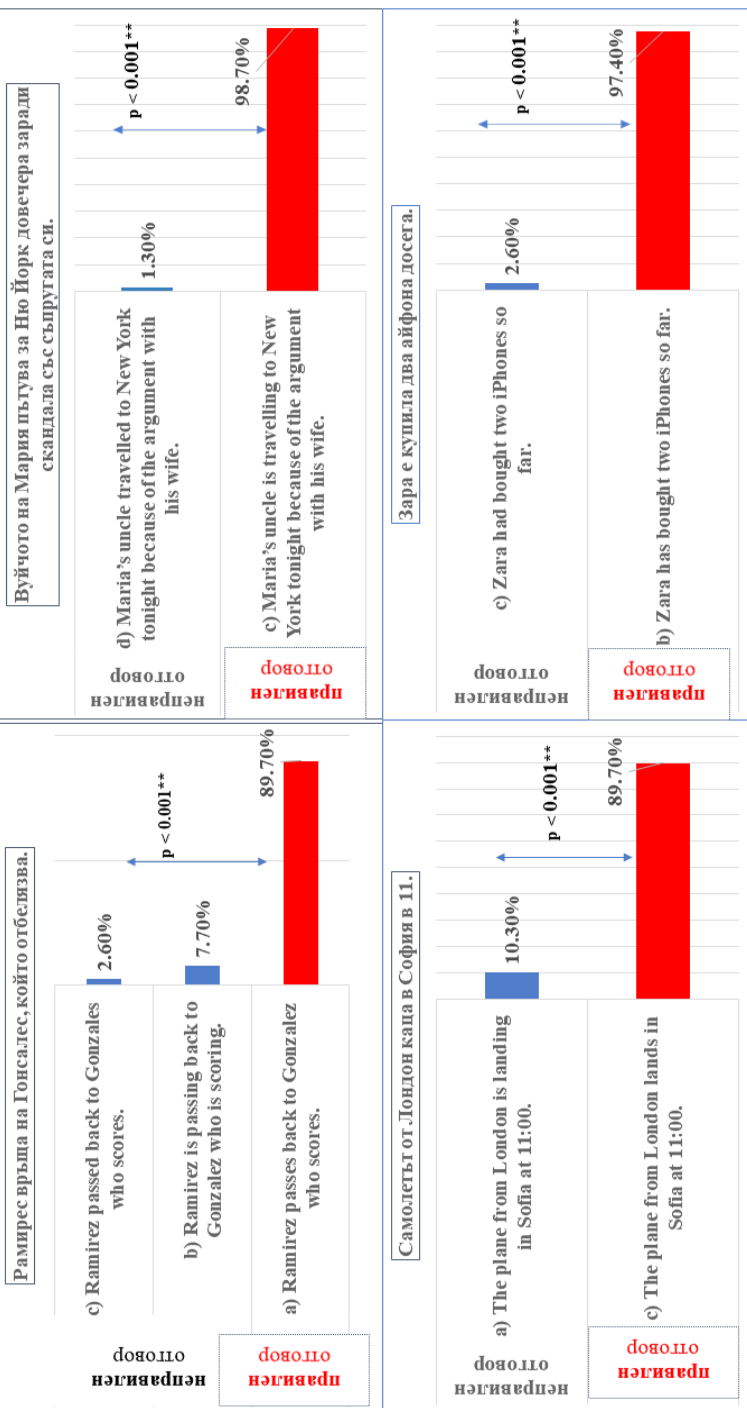
5.1. *Сегашно и минало неопределено време*

Резултатите от практическата задача относно избора на най-подходящ превод на изречения от български на английски език, изискващ глаголи в сегашно време с различна семантика на граматичната употреба, са представени като процент на правилните и неправилните отговори. Резултатите са обобщени във фигура 2. За изречението *Рамирес връща на Гонсалес, който отбелязва* 89.70% от участниците са избрали правилния превод на английски език, в който се използва сегашно просто време за коментар на действие от футболен мач (*Ramirez passes back to Gonzales who scores*). Неправилните отговори се разпределят между вариантите (b) и (c). Вариант (b), включващ сегашно продължително време, е избран от 7.70% от участниците. Тъй като действията, изразени от глаголите *връща* и *отбелязва*, се извършват в момента на говорене, тези анкетираните, които не са усвоили употребата на сегашно просто време в английски език за предаване на спортни коментари и събития, се заблуждават и избират грешен отговор. Вариант (c) е посочен от 2.60% от участниците. В него не са спазени правилата за съгласуване и са употребени едновременно минало просто и сегашно просто време. Вариант (d) не фигурира сред посочените отговори. Процентът на участниците, които са избрали правилно английския превод, е значимо по-висок от този на участниците, посочили неправилни отговори ($p < 0.001$).

Следващото изречение – *Вуйчото на Мария пътува за Ню Йорк довечера заради скандала със съпругата си* – изисква употреба на сегашно продължително време на английски език за изразяване на предварително планирано бъдещо действие. Правилният превод на това изречение (*Maria's uncle is travelling to New York tonight because of the argument with his wife*) е посочен от 98.70% от участниците и само 1.30% са избрали вариант (d), в който глаголът е в минало време. Вероятно анкетираните, посочили грешен отговор, приемат глаголната форма *пътува* в български език за форма в минало свършено време или не са запознати с употребата на сегашно време за изразяване на бъдещи действия в български език. Останалите два варианта (a) и (b) не са посочени от никой от участниците. Процентът на правилно избрания английски превод е значимо по-висок от този на неправилните отговори ($p < 0.001$).

Третото изречение – *Самолетът от Лондон каца в София в 11:00* – има за цел да провери употребата на сегашно просто време в английски език за предаване на разписания на влакове, самолети и други. Правилният превод на английски език (*The plane from London lands in Sofia at 11*) е посочен от

Сегашни времена: английски език

** Статистически значима разлика при ниво на грешка $\alpha = 0.01$

Фигура 2. Резултатите от практическата задача относно избора на най-подходящ превод на български изречения на английски език в сегашно и минало неопределено време

89.70% от изучаващите английски, което показва, че значителен процент от учениците са усвоили тази специфична употреба на сегашно просто време за изразяване на действия, планирани по график. Едва 10% от анкетиранияте са избрали вариант (а), в който е използвано сегашно продължително време. Грешката може да се обясни с това, че сегашно продължително време в английски език има характерната употреба да изрази бъдещо действие, което ще се осъществи със сигурност скоро. Процентът на правилно избран отговор е значимо по-висок от този на неправилните ($p < 0.001$).

Последното изречение – *Зара е купила два айфона досега* – цели да провери употребата на сегашно перфектно време за изразяване на приключило действие или събитие, което е свързано с настоящето. Правилният отговор (*Zara has bought two iPhones so far*) е посочен от 97.40% от участниците, което е доказателство, че по-голямата част от учениците са усвоили успешно употребата на сегашно перфектно време за изразяване на минало действие, което дава своя резултат в момента на говорене. Само 2.60% от анкетиранияте са избрали вариант (с), в който е използвано минало перфектно време. Вероятно подведени от факта, че *е купила* е глаголна форма от резултативна категория, наречена минало неопределено време в български, учениците решават да преведат изречението с минало перфектно време на английски. Останалите два варианта (а) и (d), в които са употребени съответно минало просто време и бъдеще перфектно време, не фигурират сред отговорите на участниците. Разликата в полза на правилно избрания вариант е статистически значима ($p < 0.001$).

5.2. Времена, изразяващи предходност по отношение на даден ориентационен момент

Резултатите от анализа на правилните и неправилните отговори при превод на минало свършено, минало несвършено и минало предварително време в целеви изречения от български на английски език са обобщени във фигура 3.

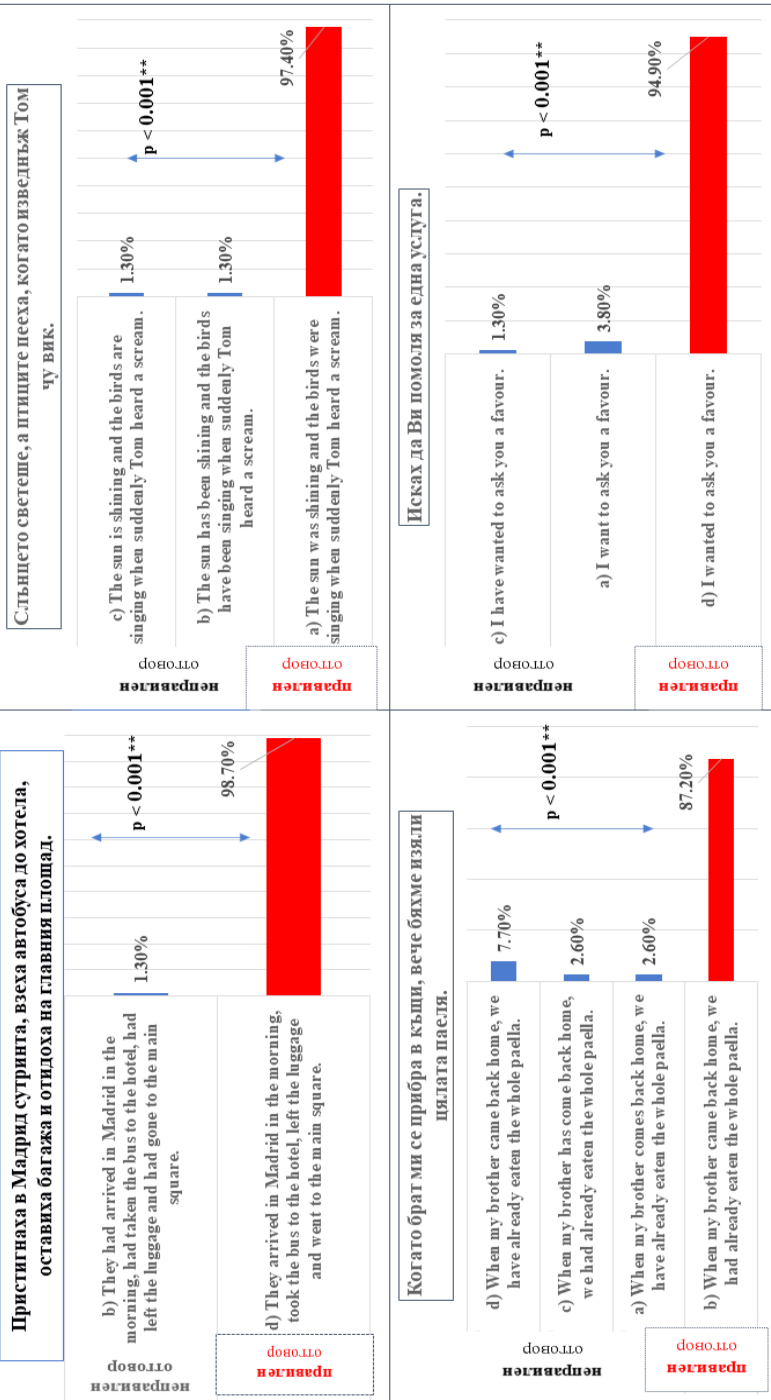
Първото изречение – *Пристигнаха в Мадрид сутринта, взеха автобуса до хотела, оставиха багажа и отидоха на главния площад* – изисква употребата на минало просто време в английския превод за изразяване на поредица от минали действия, случващи се едно след друго. Правилният превод на това изречение (*They arrived in Madrid in the morning, took the bus to the hotel, left the luggage and went to the main square*) е посочен от 98.7% от участниците. Само един (1.3%) от анкетиранияте е избрал вариант (b), в който се използва минало перфектно време. Това е доказателство, че ученикът не е усвоил употребата на минало перфектно време в английски език за изразяване на минало действие, извършено преди друго минало действие и вероятно бърка минало просто с минало предварително време в български език. Вариантите (а) и (с) не фигурират сред отговорите на участниците. Процентът на правилно избран отговор е от висока статистическа значимост ($p < 0.001$).

Следващото изречение предполага употреба на минало продължително и минало просто време в превода на английски език (*Слънцето светеше, а птиците пееха, когато изведнъж Том чу вик*). Положителното е, че правилния отговор са дали 97.4% от участниците (*The sun was shining and the birds were singing when suddenly Tom heard a scream*). Един участник (1.3%) е посочил вариант (b), в който се използва сегашно перфектно продължително време вместо минало продължително време и един е избрал вариант (c), в който фигурира сегашно продължително време вместо минало продължително време. Това представлява неприемливо нарушение на правилата за съгласуване. Вариант (d) не е избран от никой от участниците. Разликата в относителния дял на правилни и неправилни отговори в полза на правилните е статистически значима ($p < 0.001$).

Третото изречение – *Когато брат ми се прибра вкъщи, вече бяхме изяли цялата паеля* – изисква съвместна употреба на минало перфектно и минало просто време в превода на английски език. Интересен факт е, че при този пример са посочени и четирите предложени варианта за превод. Правилният превод са избрали 87.2% от участниците (*When my brother came back home, we had already eaten the whole paella*). Този резултат показва, че изречението е с най-малък процент верни отговори за превод в рамките на цялото изследване на групата с английски език. Затвърждава се мнението на автора на статията, че съвместната употреба на минало перфектно и минало просто време в английски език е доста проблемна зона за учениците. Неправилните отговори се разпределят между останалите три варианта, както следва: 2.6% за вариант (a); 2.6% за вариант (c); 7.7% за вариант (d). Във вариант (a) са използвани сегашно просто време и сегашно перфектно време, вместо минало просто време и минало перфектно време; във вариант (c) – сегашно перфектно време вместо минало просто време; във вариант (d) – сегашно перфектно време вместо минало перфектно време. Независимо от по-високия процент на неправилни отговори и в този случай процентът на правилните отговори преобладава ($p < 0.001$). Това показва, че учениците са усвоили кога трябва да преведат минало свършено време и минало предварително време на български език съответно с минало просто време и минало перфектно време на английски език.

Четвъртото изречение – *Исках да Ви помоля за една услуга* – изисква използване на минало просто време в превода на английски език (с прагматична функция за изразяване на учтивост). Правилният превод е посочен от 94.9% от участниците (*I wanted to ask you a favour*). Неправилните отговори са разпределени между вариант (a), посочен от 3.8% от участниците, който на български език би следвало да се преведе със сегашно време (*Искам да Ви помоля за една услуга.*) и вариант (c), посочен от 1.3% от учениците, в който се използва сегашно перфектно време на английски език. Посочилите отговор (c) превеждат формата за минало несвършено време в български език (*исках*) с форма за изразяване на

Минали времена: английски език

** Статистически значима разлика при ниво на грешка $\alpha = 0.01$

Фигура 3. Резултатите от практическата задача относно избора на най-подходящ превод на английски език на български изречения в минало свършено, минало несвършено и минало предварително време

минало действие, което ще даде своя резултат в настоящето. Никой не е избрал вариант (b), в който е използвана неправилна форма на глагол за състояние *want* (*искам*) в сегашно продължително време. Като цяло, относителният дял на правилните отговори е значимо по-висок от този на неправилните ($p < 0.001$).

5.3. Времена, изразяващи следходност по отношение на даден ориентационен момент

Правилните и неправилни отговори относно използване на бъдеще време, бъдеще предварително време и бъдеще време в миналото при превод на целеви изречения от български на английски език са обобщени във фигура 4.

Първото изречение – *В бъдеще жителите на Земята ще живеят на други планети* – изисква използването на бъдеще просто време в превода на английски език. С изключение на един участник (1.3%), който е избрал вариант (c) с бъдеще перфектно време, което изразява бъдещо действие, което има резултат в определен интервал от бъдещето, всички останали участници (98.7%) са посочили правилния вариант (*In the future the inhabitants of Earth will live on other planets*). Високият относителен дял на правилните отговори е със статистическа значимост ($p < 0.001$). Това доказва, че учениците са усвоили успешно употребата на бъдеще просто време за изразяване на предсказания за бъдещето, базирани на лични вярвания и убеждения.

Второто изречение – *По това време утре сутрин ще лети за Австралия, за да уча английски* – предполага използване на бъдеще продължително време в английския превод. Правилния превод са посочили 97.4% от участниците (*At this time tomorrow morning I will be flying to Australia to study English*). Неправилни отговори са дали двама, от които единият (1.3%) е избрал вариант (b) с бъдеще продължително в миналото, което се използва за съгласуване с времена от миналия план, а другият (1.3%) е посочил вариант (c) с бъдеще перфектно време, което предава бъдещо действие, което ще има резултат в определен момент от бъдещето. И в този случай участниците, посочили правилния отговор, съставляват значима част от изследваната група ($p < 0.001$). Във варианта за превод на английски език, предложен в отговор (d), е използвано бъдеще перфектно време в миналото за изразяване на действие, което ще бъде извършено преди определен момент в миналото, в който ще е наличен резултатът от самото действие.

Следващото изречение – *Нашите приятели знаеха, че по това време щяхме да записваме новата песен в студиото, и затова не се обадиха* – изисква съгласуване на бъдеще продължително време в миналото с минало просто време в превода на английски език. Правилният вариант е посочен от 89.7% от участниците (*Our friends knew that at that time we would be recording the new song in the studio and so they didn't call*). Разпределението на неправилните отговори е, както следва: 5.1% са избрали вариант (a), в който е използвано бъдеще продължително време вместо бъдеще продължително време в мина-

Бъдещи времена: английски език

** Статистически значима разлика при ниво на грешка $\alpha = 0.01$

Фигура 4. Резултатите от практическата задача относно избора на най-подходящ превод на български изречения на английски език в бъдеще време, бъдеще предварително време и бъдеще време в миналото

лото. Това е нарушение при съгласуването на темпоралните форми от изяви-телно наклонение в английски език и доказва, че анкетираните не са усвоили необходимите правила. Вариант (с), в който глаголят в главното изречение е в сегашно просто време (вместо в минало просто време), е посочен от един участник (1.3%). Вариант (d) със сегашно просто време в подчиненото изречение (вместо минало просто време) фигурира в три отговора (3.8%). Като цяло, относителният дял на правилните отговори преобладава сред изследва-ната група ($p < 0.001$).

Четвъртото изречение – *Лара ще е приготвила скаридите до 6 следобед* – изисква използване на бъдеще перфектно време в превода на английски език. Правилният превод е посочен от 97.4% от участниците (*Lara will have prepared the shrimps by 6 in the afternoon*). Посоченият от анкетираните отговор е доказателство за усвоените знания за употребата на бъдеще перфектно време за изразяване на действие, което ще бъде извършено преди определен момент в бъдещето и ще има резултат в този бъдещ момент. Вариант (с), в който е използвано бъдеще продължително време вместо бъдеще перфектно време, са избрали само 2-ма (2.6%) участници. Те не знаят, че сегашно продължително време в английски език изразява действие, което ще бъде в процес на извършване в определен бъдещ интервал от време, и не разпознават глаголната форма на бъдеще предварително време в български език, което следва да се преведе с бъдеще перфектно време на английски език. И в този случай относителният дял на правилните отговори преобладава ($p < 0.001$).

6. Обобщение на основните тенденции при групата с английски език

Като цяло, участниците в проучването демонстрират високо ниво на компетентност относно правилната употреба на темпоралните категории в английски език. Процентът на правилни отговори на отделните изречения варира между 87.20% и 98.70% (таблица 1).

Осем от общо 12 изречения показват степен на овладяване на съответната темпорална категория и нейната специфична употреба в диапазона между 95% и 98.70%. Сред тях се включват следните темпорални категории и специфични употреби: 1) *сегашно време за планирано бъдещо действие*; 2) *сегашно перфектно време*; 3) *минало време за описание на поредица от минали действия*; 4) *минало продължително време*; 5) *минало време за изразяване на учтивост*; 6) *бъдеще просто време*; 7) *бъдеще продължително време*; 8) *бъдеще перфектно време*.

При останалите 4 изречения степента на овладяване е под 90% и варира между 87.20% и 89.70%. Съответните темпорални категории и специфични употреби включват: 1) *сегашно време за коментар на текущо събитие (например: спортно)*; 2) *сегашно време за разписание на влакове, самолети и други*; 3) *минало перфектно време*; 4) *бъдеще време в миналото*.

От „сегашните“ времена най-добре овладяно е сегашно продължително време за изразяване на планирано бъдещо действие. С един процент надолу се нарежда сегашно перфектно време за изразяване на минало действие, свързано с настоящия момент. Двете употреби на сегашно просто време – за коментар на текущо спортно събитие и за съобщаване на действия, фиксирани по програма, заемат третата позиция.

От „миналите“ времена най-добре усвоено е минало просто време за предаване на поредица от еднократни минали действия. На второ място се нарежда съвместната употреба на минало продължително време (за изразяване на „дълги“, „фонові“ действия) и минало просто време на английски език (за изразяване на „кратки“ действия, които се случват на фона на „дългите“). На трето място по усвояване е употребата на минало просто време и неговата прагматична функция за изразяване на учтивост. Като най-проблемна зона се очертава употребата на минало перфектно и минало просто време в едно изречение.

Таблица 1. Процент на правилно избран превод на български изречения на английски език

Глаголно време	Процент на правилно избран превод в низходящ ред
Сегашно:	
○ планирано бъдещо действие	98.70%
○ перфектно време (минало действие, свързано с настоящ момент)	97.40%
○ коментар на текущо действие (пр. спортно събитие)	89.70%
○ разписание (пр. влакове, самолети)	89.70%
○ средноаритметична стойност	93.88%
Минало:	
○ за описание на поредица от минали действия	98.70%
○ продължително	97.40%
○ за изразяване на учтивост	94.90%
○ перфектно	87.20%
○ средноаритметична стойност	94.55%
Бъдеще:	
○ просто	98.70%
○ продължително	97.40%
○ перфектно	97.40%
○ в миналото	89.70%
○ средноаритметична стойност	95.80%

Сред изреченията с „бъдещи“ времена най-добре овладяна е употребата на бъдеще просто време за изразяване на предсказания за бъдещето. С равен резултат следват бъдеще продължително (за предаване на действие, което ще бъде в процес на извършване в определен бъдещ интервал от време) и бъдеще перфектно време (за описание на действие, което ще бъде извършено преди определен момент в бъдещето и ще има резултат в този бъдещ момент). Логично като най-слабо усвоена следва употребата, налагаща съгласуване на бъдеще продължително време в миналото с минало просто време, която заема последната четвърта позиция.

Средноаритметичният процент на овладяване на темпоралните категории и тяхната специфична употреба възлиза на над 90%, както следва в низходящ ред (фигура 5): за изразяване на следходност – 95.80%, за изразяване на предходност – 94.55%, за изразяване на едновременност – 93.88%.

Фигура 5. Степен на овладяване на темпоралните категории в английски език от групата анкетирани участници

Данните от фигура 5 по-горе представляват доказателство за това, че учениците са усвоили успешно изразяването на едновременност, следходност и предходност в темпоралната система на английския език. Всичко това показва успешна и ефективна съвместна дейност в процеса по чуждоезиково обучение между учители и ученици. Резултатите са доказателство, че представителната извадка от ученици са постигнали параметрите на усвояване на темпоралните системи, както и трансфера на темпоралните категории от български на английски език.

БЕЛЕЖКИ

1. <https://www.mon.bg/bg/1698>
2. <https://www.eg-plovdiv.com/bg/>
3. <http://egiv-plovdiv.bg/bg/>
4. <https://www.google.com/forms/about/>
5. <https://www.ibm.com/analytics/spss-statistics-software>
6. <https://www.minitab.com/en-us/>

ЛИТЕРАТУРА

- Боянова, С. & Илиева, Л. (2000). *Английска граматика с упражнения за всички системи на обучение*. Велико Търново: Gaberoff.
Кабакчиев, К. (1998). *Английска граматика*. София: Марин Дринов.

REFERENCES

- Boyanova, S. & Ilieva, L. (2000). *Angliyska gramatika s uprazhneniya za vsichki sistemi na obuchenie*. Veliko Tarnovo: Gaberoff.
Dooley, J. & Evans, V. (2013). *Grammarway 4*. Newbury, Berkshire: Express Publishing.
Foley, M. & Hall, D. (2012). *MyGrammarLab B1/B2*. Essex: Pearson Education Limited.
Kabakchiev, K. (1998). *Angliyska gramatika*. Sofia: Marin Drinov.
Swan, M. (2008). *Practical English Usage*. Oxford: Oxford University Press.
Swan, M. & Walter, C. (2000). *How English Works*. Oxford: Oxford University Press.

APPLICATION OF MODERN TECHNOLOGIES IN ASSESSING THE DEGREE OF ACQUIRING THE INTERLINGUAL TRANSFER OF TEMPORAL FORMS (BULGARIAN AND ENGLISH LANGUAGE)

Abstract. The present study demonstrates the application of modern methods for analysis of acquired knowledge of interlingual transfer at grammatical and semantic level of the temporal systems in indicative mood in modern Bulgarian, English and Spanish. The basic experiment, conducted for the first time in Bulgarian linguistics, consists of two parts and aims to check in a comparative way the degree of acquisition of the temporal categories in English and Spanish by native Bulgarian students. The experiment consists of contrastive examples in declarative affirmative sentences, which illustrate their use. The analysis of the results of the acquired knowledge of transfer from a native to a foreign language is a basis for refining the work of the teacher in the field of grammar.

Keywords: foreign language; language acquisition; native language; tense; temporal categories; Bulgarian; English

✉ **Georgi Dzhumayov**

ORCID iD: 0000-0003-4660-2923

Plovdiv University "Paisii Hilendarski"

24, Tsar Asen St.

4000 Plovdiv, Bulgaria

E-mail: dzhumayov.georgi@gmail.com